

Linneanum i ny glans

KARIN MANNBERG WRETIN

Linneanum i Botaniska trädgården. Foto Olle Norling.

Som en ståtlig kulissbyggnad i Botaniska trädgårdens mittaxel ligger Linneanum med sin klassiska portik vänd mot slottet och borggården. En välbekant, ofta avbildad uppsalavy men ändå en märkligt obekant byggnad för många.

Botaniska trädgården med orangeribyggnaden Linneanum är statligt ägt byggnadsminne sedan 1935. Anläggningen förvaltas av Statens fastighetsverk medan Uppsala universitet disponerar byggnaden, som fram till 1999–2000 hyste botaniska institutionens samlingar och verksamhet.

Inför Linnéjubiléet 2007 genomgick byggnaden en omfattande upprustning och viss inre ombyggnad föranledd av kraven på ökad tillgänglighet till lokalerna och anpassning till ny verksamhet.

Orangeribyggnaden Linneanum i Botaniska trädgården är en av landets förnämsta monumentalbyggnader i nyklassisk stil från årtiondena omkring 1800. Namnet till trots har således Carl von Linné aldrig satt sin fot i byggnaden, som invigdes i maj 1807 på 100-årsdagen av Linnés födelse.

Gustaf III donerade 1787 delar av Uppsala slottsträdgård för anläggande av en ny botanisk trädgård och medel för att där låta uppföra en minnesbyggnad till Carl von Linnés ära, som skulle hysa universitetets botaniska institution, växt- och naturaliesamlingar.

På kungens uppdrag upprättades samma år ritningar till orangeribyggnaden

av arkitekten Olof Tempelman i nära samarbete med Linnés lärjunge och efterträdare på den linneanska professuren Carl Peter Thunberg, vars samlingar hemförda från resor till Sydafrika, Ceylon, Java och Japan kom att bilda stommen i institutionens naturaliesamlingar.

Tempelmans ritningar kom senare att omarbetas av Louis Jean Desprez. Eftersom grundläggningen redan utförts behölls den ursprungliga planlösningen med fondbyggnad mot slottet och flyglar i söder och norr. Fondbyggnaden med sin klassiska portik i dorisk stil bär spår av Tempelman medan flyglarna är präglade av Desprez` stramare stil. Också för inredningen anlätades ett par av samtidens mest välrenommerade arkitekter, Carl Christoffer Gjörwell och Ernst Philip Thoman.

Byggnaden stod färdig 1805 men den formella invigningen skedde först 1807, då hundraårsminnet av Linnés födelse firades. Fondbyggnaden mot slottet innehöll den höga tunnvalvda minnessalen – Auditorium, med lanterninkrönt mittkupol och en likaså kupoltäckt absid där några år senare en skulptur av Linné fick sin placering. Skulpturen, utförd av Johan Niclas Byström skänktes till universitetet av studenterna. Den södra flygeln upptogs helt av ett orangeri medan den norra flygeln innehöll naturaliekabinettet med Carl Peter Thunbergs samlingar, menageri för exotiska, levande djur samt bostad för professor Thunberg.

Växthusen och de botaniska samling-

arna tog alltmer utrymme i anspråk. Menageriet, som en kort tid bl.a hyst ett lejon försvann redan efter några decennier. Vid 1800-talets mitt förändrades den linneanska professuren och de olika disciplinerna botanik, geologi, zoologi och mineralogi fördelades på olika lärostolar. Samtidigt företogs invändiga ombyggnader och omdispositioner av utrymmena i norra flygeln för undervisningslokaler och herbariesamlingar för den växande botaniska institutionen som blev kvar i byggnaden.

Professorsvåningens matsal två trappor upp blev föreläsningssal och i bottenvåningen inreddes det tidigare köket och ett av rummen för främmande djur till tvätt- och bagarstuga. De zoologiska samlingarna, som varit utställda i Linnésalen flyttades till Gustavianum och lämnade plats för antika gipsavgjutningar och medaljonger.

Redan på 1880-talet krävdes mer plats för de botaniska samlingarna. Naturaliekabinettet, den vackra Thunbergssalen med inredning av Carl Christoffer Gjörwell iordningställdes nu fullständigt till samlingslokal för herbarier m.m. De ursprungliga väggfasta skåpen i fönsterhöjd byggdes på upp till och för att kunna nå de övre skåpsektionerna tillkom ett läktargalleri, vilande på gjutjärnskonsoiler och med spiraltrappor ner till golvplanet runt salens väggar. Från läktargalleriet tillkom också en spiraltrappa upp till museirummet ovanför Thunbergssalen.

Tio år senare vidtog nästa förändring. I Thunbergssalen restes kolonner av gjutjärn för att stödja taket mot ovanförliggande museirum. Salarna fylldes av hyllor och skåp från golv till tak. Thunbergssalen med sin påkostade inredning förvandlades till ett kompakt magasin. Även professorsbostaden togs i anspråk och en ny prefektbostad började i stället uppföras i parken norr om Linneanum.

Under 1900-talet har flera ombyggnader och förändringar av rumsindelningar gjorts i norra flygeln, bl.a monterades ett entresolplan in i Thunbergssalen under 1980-talet. Växtsamlingar, hyllor och skåp kom även att belamra den höga, luftiga Linnésalen.

Först i samband med flyttningen av botaniska institutionens samlingar och verksamhet till nyuppförda Evolutionsbiologiskt centrum och utrymningen av lokalerna i Linneanum kunde för första gången på nästan tvåhundra år glansen av de forna praktsalarna anas.

Upprustningen 2005–2006 omfattade fondbyggnaden med sin klassiska portik i öster och den norra flygeln med Thunbergssalen, det ursprungliga naturaliekabinettet. Den norra flygeln renoverades i sin helhet och flygelns västra del, som ursprungligen bl.a hyst professor Thunbergs bostad byggdes om till moderna kontorsutrymmen och forskarrum. Kraven på tillgänglighet till Thunbergssalen för mer offentlig verksamhet och kontorsutrymmena i västra delen av flygeln tillgodo-

Thunbergssalens övre del med det entresolplan, som tillkom på 1980-talet för att ge mer hyllutrymme. Gjutjärnskolonnerna från 1890-talet. Foto Karin Mannberg Wretin.

Thunbergssalens nedre plan med stödkonstruktioner för entresolplanet. De väggfasta skåpens nederdel, upp till fönsterhöjd, är ursprungliga. Skåpen är utförda av ek med rombiska och ovala inläggningar i päronträ. För inredningen av Thunbergssalen engagerades arkitekten Carl Christoffer Gjörwell 1802. Foto Karin Mannberg Wretin.

sågs genom ombyggnad av entrépartierna i flygelns valvöppning och hiss installerades mellan våningsplanen i kontorsdelen. Linnésalen innanför portiken tömdes på stora skrymmande skåp med växtsamlingar mm. En torrengöring av takets ytskikt med s.k Wishab-svamp fick den ursprungliga ljusa, klara blå färgtonen att framträda. Skadade stuck- och gipsornament i det välvda, kassetterade taket kompletterades och den glasade lanterninen över mittkupolen förnyades delvis eftersom inläckande vatten och kondens förorsakat omfattande fuktskador.

Thunbergssalen tömdes likaså på all sentida skåpinredning och entresolplan och återfördes till det utseende salen fick på 1880-talet då den ursprungliga, väggfasta skåpinredningen byggdes på och ett galleri, som löpte runt salen tillkom. Som följd av tillgänglighetskraven till Thunbergssalen anlades en trappa och en hydraulhiss bakom podiet ner till den nyanlagda entrén i källarplanet. Salen kommer i fortsättningen att fungera som hörsal/föreläsningssal medan Linnésalen ska användas för utställningar och mottagningar.

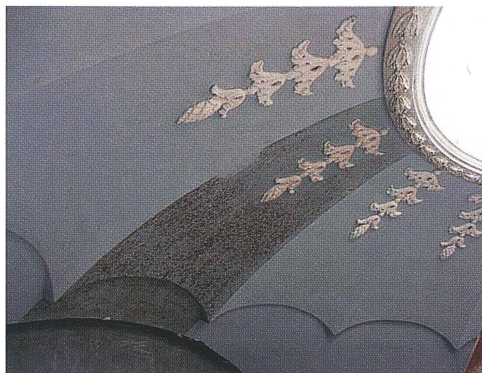

Thunbergssalen sedan entresolplan och stöpelare rivits. Den ursprungliga inredningen utgörs av de väggfasta, fönsterbänkhöga skåpen utförda i ek med infällda ovala och rombiska fyllningar i dörarna. De två övre skåpsektionerna byggdes på 1883–1884. De är tillverkade av furu med ekimiterande målning. De mellanliggande smala pilasterna av ek med bladkapitel upptill tillhör den äldsta inredningen. De flyttades ut i liv med de nytillverkade skåpen på 1880-talet. På gjutjärns-konsolerna vilade det läktargalleri, som uppfördes samtidigt för att göra det möjligt nå de övre skåpen. Längst upp löper en vitmålad bård av trä och gips, som också tillhör den äldsta inredningen och flyttades ut i liv med de nya skåpen på 1880-talet. Foto Karin Mannberg Wretin.

De båda praktsalarnas påkostade inredning, luftighet och rymd kan återigen upplevas så som ursprungligen var tänkt. Genom renoveringen 2005–2006 har Linnésalen och Thunbergssalen fått träda fram ur anonymiteten, öppnats upp och gjorts tillgängliga.

Linnésalens mittkupa och absidkupa efter rengöring och viss målningsbättring. Foto Olle Norling.

Linnésalens kupolparti före och efter rengöring med Wishab-svamp. Foto Karin Mannberg Wretin.

Mittabsiden i Linnésalen med Johan Niclas Byströms staty av Carl von Linné åter på plats efter att en längre tid varit placerad i universitetsbiblioteket Carolina rediviva. Foto Olle Norling.

*Gipsrosetterna i det kassettrade, tunnvälvda taket och i frisens undersida uppvisade varierande former.
Foto Olle Norling.*

Thunbergssalen efter renoveringen. Ett nytt golv av trä har ersatt det tidigare, som var hårt nedslitet av hyllor och skåp. Spiraltrappan upp till läktargalleriet är nytillverkad liksom den kompletterande bröstningspanelen till vänster om dörren. Panelens illusionsmåleri, utfört av målerikonservator Cay Fredriksson efterliknar skåpdörrarnas fyllningar. Foto Olle Norling.

Thunbergssalens vitmålade bård med lagergirlanger, blommor, rosetter och sländor. Dekoren är utförd dels av trä dels av gips. Skadade delar ersattes och en försiktig bättringsmålning utfördes. Salens ytskikt rengjordes och behandlades med oljevax. Foto Olle Norling.

Källor

- Annerstedt, C., 1913: *Uppsala universitets historia. Tredje delen 1719–1792*. Uppsala och Stockholm.
- Mann, M., 1997: *Orangeribyggnaden och Botaniska trädgården i Uppsala*. Statens fastighetsverk. Vårdprogram.
- Mannberg Wretin, K., 2007: *Linneanum. Botaniska trädgården i Uppsala. Antikvarisk dokumentation i samband med upprustning och ombyggnad 2005–2006*. Uppsala. Upplandsmuseets arkiv. Opubl.
- Programhandlingar för Linneanums upprustning och ombyggnad*. 2005. Statens fastighetsverk. HOS Arkitekter. Stockholm.
- Wollin, N.G., 1933: *Vem ritade Linneanum i Uppsala? Upplands fornminnesförenings tidskrift nr 43*.

Karin Mannberg Wretin är 1:e antikvarie och chef för Upplandsmuseets kulturmiljöavdelning.